

ROLAND SPÅNT:

Inflationen och EFO-modellen

Ibland anklagas Keynes för att han på 30-talet inte utvecklade en särskild inflationsteori. Man måste dock observera att inflationen som ett långsiktigt problem är ett 1900-talsfenomen. Under tidigare perioder skedde dramatiska prisstegringar i samband med krig och missväxt, då priserna på kort tid kunde fördubblas. Efter någon tid inträdde emellertid deflation med fallande priser, fallande löner och ökad köpkraft för pengar. Första världskrigets inflation efterträddes av en efterkrigsdepression. 1930-talets depression med massarbetslöshet m m medförde också ett dramatiskt prisfall och i USA föll 1930-talets konsumentpriser till ungefär samma nivå som vid de tidigare depressionerna på 1890-talet, 1850-talet, 1790- och 1770-talet. Under en period på 150 år fanns därför ingen långsiktig tendens till prisstegring eller prisfall. Inflationen var därför ett kortsiktigt fenomen och den långsiktiga prisnivån ansågs stabil. Dessa erfarenheter påverkade självfallet den ekonomiska forskningen och teoribildningen kring inflationen. Det är egentligen först under efterkrigstiden som prisstegringar inte kompenseras av motsvarande prisfall och vi istället fått en trend mot långsiktigt stigande prisnivå.

Men varför höjer företagen sina priser? Om detta har ekonomer nu tvistat i nära 30 år och även om det idag finns ekonomer som försvurit sig åt en enda trosuppfattning i frågan vill jag hävda att huvudparten av ekonomerna anser att inflationens orsaker kan skifta från tid till annan.

Fem förklaringar

Det finns nämligen åtminstone fem förklaringar till inflationen: efterfrågeläget, kostnaderna, penningmängden, arbetsmarknadsläget och strukturella orsaker.

a) Efterfrågeinflation

Vid efterfrågeinflation är produktionen otillräcklig antingen totalt sett eller inom nyckelsektorer för att möta den efterfrågan på konsumtion, investeringar eller export som finns. Man kan också säga att för mycket pengar jagar för litet varor. I den klassiska situationen konstaterar man att i försörjningsbalansen (nationalbudgeten) är den förväntade efterfrågesidan större än den förväntade tillgångssidan – det finns ett efterfrågegap – och om detta gap inte genom ekonomisk-politiska åtgärder sluts, kommer inflation att jämka samman utbud och efterfrågan.

Den keynesianska förklaringen till inflation och depression låg främst på efterfrågesidan. När konsumenterna och investerarna tänkte sig konsumera mer och investera mer än vad arbetskraften och produktionskapaciteten kunde klara av måste priserna stiga. Ett analysproblem är dock om efterfrågeinflation kan existera i den keynesianska världen även när inte full sysselsättning och fullt kapacitetsutnyttjande råder.

b) Kostnadsinflation

Vid kostnadsinflation finns problemen på kostnadssidan. Löner, råvarukostnader, räntor och andra insatsvaror stiger i pris trots en låg allmän efterfrågan. Dessa kostnadsstegringar driver fram prisstegringar i varuledet.

c) *Monetarism*

Monetarismen är liksom keynesianismen främst inriktad på efterfrågesidans inflationseffekter. Det gäller både efterfrågan på pengar och på varor.

Irving Fisher presenterade vid sekel-skiftet en identitet som innebär att i ett samhälle måste alltid penningmängden gånger sin omloppshastighet vara lika med prisnivån gånger nationalinkomsten. Detta brukar sammanfattas i uttrycket:

$$MV = PQ$$

där M står för penningmängden, dvs sedlar och andra betalningsmedel

P står för prisnivån

Q står för totala produktionen och

V står för pengarnas omloppshastighet, dvs hur många gånger per år som pengar omsätts.

Det finns en del välkända definitionsproblem med identiteten: Vad ska ingå bland betalningsmedlen M? Hur ska V beräknas?

Enligt den monetaristiska inflationsmodellen är en för stor penningmängdsökning orsak till inflationen – en ökning i M antas öka P. Orsaken till den för stora penningmängdsökningen kan i sin tur vara för stora budgetunderskott som finansierats i banksystemet.

Ett problem med den monetära förklaringen, att M förändrar P, är dock att inget hindrar att V eller Q istället förändras. Tidigare betraktade man ofta V som en konstant vilket medförde att en förändring av penningmängden M antogs antingen påverka inflationstakten P eller produktionen Q. Under senare tid har man emellertid upptäckt att V inte alls är konstant utan istället har förändrats över tiden relativt kraftigt, ofta helt oförut-

sett, och på olika sätt i olika länder.

Monetarismen har på senare år fått ökat genomslag i politiken genom framför allt Milton Friedman. I en skrift 1956 hävdade Friedman att V i och för sig inte var konstant men att det var möjligt att utifrån kunskap om räntesatser, förmögenhet m m göra meningsfulla prognoser om hur V kommer att förändras. Enligt Friedman leder en ökad penningmängd på kort sikt till att produktionen ökar men på medellång sikt måste penningmängdsökningar slå igenom på inflationstakten.

d) *Phillips-kurvan*

På 60-talet dominerades inflationsdebatten av Phillips-kurvetänkande. I en uppsats publicerad 1958 påvisade engelsmannen A W Phillips att sedan mycket lång tid tillbaka hade det funnits ett samband mellan de nominella löneökningarnas storlek och arbetslöshetens nivå.

För i stort sett samtliga industriländer konstruerades Phillipskurvor. Kurvorna angav att den ekonomiska politiken innebar ett val mellan hög arbetslöshet i kombination med låg inflation eller lägre arbetslöshet kombinerad med högre inflation. Om man prioriterade inflationsbekämpningen var man tvungen att ge avkall på sysselsättningsmålet. Den svenska arbetsmarknadspolitikens sågs som ett medel att lösa målkonflikten arbetslöshet–inflation genom att förskjuta hela Phillips-kurvan nedåt.

Phillips-kurvetänkandet hade en högkonjunktur under 60-talet men klarade inte 70- och 80-talets sk stagflation, då vi fick uppleva att industriländerna samtidigt hade hög inflation och hög arbetslöshet.

e) Strukturell inflation – EFO-modellen

Vid sidan av ekonomer som betonar efterfrågesidans respektive kostnadssidans betydelse för inflationen finns grupperingar som betonar hur strukturella spänningar eller obalanser i ekonomin ger upphov till inflationstryck. Den svenska EFO-modellen kan sägas tillhöra denna typ av förklaring. Enligt EFO förklaras inflationen i Sverige dels av den internationella inflationens påverkan via de svenska export- och importpriserna, dels av skillnaden i produktivitet mellan den utlandskonkurrerande sektorn och resten av ekonomin, den sk "skyddade" sektorn. Ett exempel kan illustrera detta: Om produktiviteten i den konkurrensutsatta sektorn är 6 procent och prisstegringarna på exportmarknaderna 4 procent ger detta ett löneutrymme på 10 procent. Om produktiviteten i skyddad sektor antas bli 2 procent och denna sektors produkter har vikten 40 procent i konsumentprisindex, blir den totala konsumentprisstegringen $4 \times 0,6$ (bidrag från utlandskonkurrerande sektorn) + $8 \times 0,4$ (bidrag från skyddade sektorn) dvs $2,4 + 3,2 = 5,6$ procent.

Dagens svenska inflation

Vilken eller vilka av dessa fem teorier kan bäst förklara att de svenska företagen och importörerna höjer sina priser idag?

Min personliga uppfattning är att under de senaste 10 åren har inslaget av efterfrågeinflation varit litet i Sverige. Den totala efterfrågan i ekonomin har ju

varit mycket svag. Vi har haft hög arbetslöshet och lågt kapacitetsutnyttjande. I Sveriges fall brukar också överefterfrågan i första hand leda till importökningar och exportminskningar.

Jag tror inte heller att kostnadsinflation är huvudsåret på frågan. De senaste årens relativt höga löneökningar har matchats av internationellt sett närmast rekordartade produktivetsökningar varför industrins arbetskraftskostnader inte har något större förklaringsvärde för inflationen. Andra insatsvaror har dock ökat kraftigt i pris – skogsråvara, jordbrukets insatsvaror m.m, varför en viss förklaring kan finnas här.

Inte heller penningmängden erbjuder någon förklaring. I stort sett alla prognoser för inflationen baserade på penningmängdens förändringar har brakat ihop de senaste åren. Monetaristerna har dessutom aldrig klarat av att förklara varför en ökning av exempelvis sedelmängden skulle få företagen att höja sina priser, det sk transmissionsproblemet.

Min uppfattning är därför att i en liten och utlandsberoende ekonomi som den svenska finns huvudförklaringen till inflationen i EFO-modellen, dvs många av våra priser bestäms utanför Sverige på världsmarknaden och överförs hit via export och import. Skillnader i produktivetsutveckling i ekonomins olika delar ger därutöver sitt bidrag till inflationen. Devalveringar på sammanlagt 26 procent i en värld med starkt fluktuerande valutakurser måste slutligen leda till kraftigt uppdriven inflationstakt.